
Pogląd stowarzyszeń twórczych na sprawy ochrony zabytków Krakowa (w nawiązaniu do "Memoriału" pięciu stowarzyszeń z dnia 14 marca 1974 r.) przedłożony Prezydentowi Miasta Krakowa, Kraków 1980.

Ochrona Zabytków 33/4 (131), 327-328

1980

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

tury i ochronę zabytków sztuki ludowej przed zniszczeniem; mgr Andrzej Scheer — *Dawne prawo w kamieniu zapisane. Katalog wystawy fotogramów zorganizowanej w Muzeum Dawnego Kupiectwa w Świdnicy*. Nagrodzona za ogromny wkład pracy w rozpoznanie i opracowanie dokumentacji krzyży pokutnych i innych tego typu obiektów, za popularyzację tych mało znanych zabytków, wielkie zaangażowanie i aktywną postawę w społecznej opiece nad zabytkami. Nagrodę II stopnia otrzymały dwie prace (łącznie): dr Czesław Erber —

Dziecko w eklibrisie polskim. Z kolekcji Barbary i Czesława Erberów, Fotografia w Kielcach. Część I — wiek XIX. Studium wstępne. Obie wydane przez Koło Naukowe Bibliologów Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Kielcach, 1979. Nagrodzone za upowszechnianie sztuki i kultury materialnej oraz poznawczo-dydaktyczne zalety opracowań. Jury konkursu przyznało nagrodę specjalną tygodnikowi „Przekrój” za popularyzację muzealnictwa i ochrony zabytków w licznych publikacjach oraz za szczególne osiągnięcia w zakresie mobili-

zacji opinii społecznej w kraju i za granicą na rzecz odnowy Krakowa. Konkurs na prace naukowo-badawcze, projektowo-badawcze i popularyzatorskie z dziedziny ochrony zabytków i muzealnictwa, organizowany rokrocznie przez Ministerstwo Kultury i Sztuki — Zarząd Muzeów i Ochrony Zabytków od 1975 r., ma na celu zachęcenie młodej kadry naukowej do podejmowania tematów oraz do ich wykorzystania przez służbę konserwatorską i muzealną.

Marian Paździor

Niżej publikujemy dokument sporządzony przez krakowski Oddział Stowarzyszenia Historyków Sztuki, który był inicjatorem powstania memoriału w 1974 r. i w tym dokumencie ponownie analizuje zagadnienia związane z ochroną zabytków Krakowa. Z treścią dokumentu, przedstawionego Prezydentowi Miasta Krakowa, zostały zapoznane także inne organizacje twórcze Krakowa: Związek Literatów Polskich, Stowarzyszenie Dziennikarzy Polskich oraz środowisko inżynierjno-techniczne zgrupowane w krakowskim Oddziale Naczelnej Organizacji Technicznej. Upoważnieni przez sygnatariuszy dokumentu prezentujemy jego tekst, będący wyrazem poglądów krakowskiego środowiska twórczego. Nie odbiegając one, nawiasem mówiąc, od poglądów środowisk fachowych innych miast, także i od poglądów Redakcji. Publikację niniejszą traktujemy jako próbę zainicjowania dyskusji na temat procesu rewaloryzacji Krakowa, której dotąd, mimo usilnych starań, nie udało się na naszych łamach rozpocząć.

POGLĄD STOWARZYSZEŃ TWÓRCZYCH NA SPRAWY OCHRONY ZABYTKÓW KRAKOWA

(w nawiązaniu do „Memoriału” pięciu stowarzyszeń z dnia 14 marca 1974 r.) przedłożony Prezydentowi Miasta Krakowa, Kraków 1980

Stowarzyszenia kulturalne i twórcze Krakowa, reprezentowane przez Zarządy swych organizacji, doceniając wagę ochrony Krakowa, jako najwybitniejszego ośrodka kultury narodowej, przedstawiły Prezydentowi Miasta w 1974 r. „Memoriał w sprawie ochrony i rewaloryzacji zabytków Krakowa”.

Zasadnicze tezy „Memoriału” dotyczyły: — braku koncepcji funkcji śródmieścia, — przeciążenia funkcjonalnego dzielnic zabytkowych,

— skażenia środowiska.

Krytycznie ocenione zostały sprawy:

— niewłaściwych projektów i realizacji,

— niewłaściwej organizacji procesów wykonawczych (długotrwałość cykłów konserwatorskich, zła organizacja placów budowy, brak zabezpieczenia konserwowanych obiektów itp.),

— słabość struktur i form organizacyjnych służb konserwatorskich.

Nasze postulaty i propozycje działania obejmowały:

— sporządzenie szczegółowego planu zagospodarowania przestrzennego dzielnic zabytkowych,

— poprawę w dziedzinie organizacji i realizacji konserwatorskich (m.in. stworzenie Muzeum Architektury, zorganizowanie magazynu wyposażenia obiektów konserwatorskich),

— oparcie akcji ochrony zabytków Krakowa o mecenat ogólnopolski,

— wzmocnienie władzy konserwatorskiej przez powołanie sieci rejonowych konserwatorów i inspektorów konserwatorskich oraz stworzenie przy Urzędzie Konserwatorskim zespołu koordynacyjnego,

— wzmocnienie placówek badawczo-projektowych,

— wzmocnienie przedsiębiorstw konserwatorskich,

— zorganizowanie międzyuczelnianych studiów podyplomowych,

— stworzenie platformy do dyskusji dotyczącej problematyki konserwatorskiej.

Minione sześć lat stworzyło perspektywę, z której możemy ocenić rozwój sytuacji. W czasie tym powstały dobre warunki dla rozwiązania problemów poruszonych w naszym „Memoriale”:

— powołany został wysoki patronat akcji odnowy miasta pod przewodnictwem prof. Henryka Jabłońskiego, Przewodniczącego Rady Państwa,

— akcja uzyskała rangę krajową, której wyrazem stały się podjęte uchwały, poruszenie opinii społecznej i zaangażowanie finansowe,

— właściwym kierunkiem było przeniesienie procesu odnowy Krakowa na płaszczyznę wielu specjalności, a także traktowanie działalności nie jako akcji doraźnej, lecz procesu permanentnego.

Z drugiej jednak strony tworzy się niepokojąca sytuacja, która może w skutkach doprowadzić bądź do całkowitego przekreślenia podjętej akcji, bądź wypaczenia jej sensu.

Kwestia ta nurtuje wszystkie środowiska zawodowe i społeczne Krakowa, co znalazło swój wyraz m.in. w zorganizowanych ostatnio sesjach Komisji Naukowo-Problematycznej „Kraków 2000” Oddziału Polskiej Akademii Nauk w Krakowie oraz Instytutu Sztuki Uniwersytetu Jagiellońskiego.

W tej sytuacji czujemy się moralnie zobowi-

ązani do zwrócenia uwagi na istniejące zagrożenia.

1. Nadal odczuwalny jest brak całościowego programu rewaloryzacji zabytkowego obszaru miasta.

W konsekwencji:

— mimo zatwierdzenia stref ochronnych w planie Krakowskiego Zespołu Miejskiego w 1977 r. akcja rewaloryzacji sprowadzona jest w praktyce do pojedynczych obiektów, co najwyżej bloków z pominięciem całego kontekstu urbanistycznego; odbywa się to głównie w ramach tzw. „priorytetów społecznych”, przy koncentracji robót zmierzającej do uzyskania spektakularnych efektów;

— w obiektach już zrewaloryzowanych następuje zachwianie równowagi struktury społecznej i demograficznej;

— brakuje prawidłowego programu funkcjonalnego, co wyraża się w nieprzestrzeganiu zasady utrzymania prymatu wartości zabytkowych i artystycznych nad potrzebami utylitarnymi. Przykładów dostarczają tu zarówno ukończone już realizacje (m.in. „Wierzynek”), jak projekty (część zespołu ul. Kanoniczej);

— projektowe rozwiązania komunikacyjne nie tylko nie są podporządkowane wartościom historycznym układu urbanistycznego koncentrycznie, lecz niszczą go i zacierają (al. Norwida przeprowadzona przez ogród Helclów wraz z jej projektowaną kontynuacją w kierunku wschodnim, wytyczenie ul. Telewizyjnej), brakuje należytego rozwiązania sieci parkingów, niewłaściwie są propozycje ich lokalizacji przez wyburzenie wewnątrz bloków;

— istnieje potrzeba dalszych prac nad modelowymi rozwiązaniami funkcji, komuni-

kacji i infrastruktury technicznej dla Krakowa.

2. Nadal brakuje dostrzegalnych efektów realizacji postulatów ochrony środowiska. Postulat ten, naszym zdaniem, winien wejść w sferę decyzji Prezydium Rady Ministrów. Bez generalnej bowiem zmiany technologii przemysłu w Krakowie i jego okolicach, która gwarantowałaby w skuteczny sposób zmniejszenie skażenia środowiska, realizacja odnowy nie jest możliwa. Ważnym zagadnieniem jest również pilna potrzeba zmiany systemu ogrzewania miasta. Jak już zwracaliśmy uwagę przed sześciu laty, nierozwiązanie wspomnianych problemów prowadzi do marnotrawstwa środków i wysiłków, niweczy rezultaty już ukończonych konserwacji i sprawdza realność całej akcji odnowy do fikcji. Należy nadto eliminować wszelkie inicjatywy grożące pogłębieniem procesu degradacji środowiska (zamierzenia w zakresie uruchomienia nowych terenów eksploatacji złóż naturalnych).

Zmiany profilu przemysłu Krakowa i jego okolic założone zostały w zatwierdzonym w 1977 roku planie ogólnym Krakowskiego Zespołu Miejskiego. Stoimy na stanowisku, że zasadniczy kierunek ochrony zabytków Krakowa powinien być skoncentrowany na zapobieganiu procesom powodującym zanieczyszczenia.

3. Problemy realizacji odnowy Krakowa nadal budzą wiele zastrzeżeń.

a) Obserwuje się zubożenie wypracowanej w wieloletnim doświadczeniu metodologii prowadzonych prac. Polega to na ograniczeniu roli i zakresu badań naukowych i terenowych oraz na przystępowaniu do realizacji przed zakończeniem procesu przygotowawczego.

b) Odczuwa się brak prawidłowego harmonogramu procesu konserwatorskiego. — Elementy zabytkowe wydobyte w trakcie badań niszczone bez zabezpieczenia (np. detale odsłonięte przed dziesięć laty przy ul. Brackiej, Floriańskiej, Kanoniczej, Szewskiej).

— Zabytkowe elementy wyposażenia wnętrz niszczone lub są nagminnie rozkradane w okresie przestojów między wykwaterowaniem obiektu a ukończeniem prac remontowo-konserwatorskich (np. wnętrza hotelu „Grand”, dawnego hotelu „Saskiego” i szeregu kamienic mieszczańskich). Jednym ze środków rozwiązania tego problemu byłoby organizowanie dozoru i magazynów konserwatorskich dla

każdego z wykwaterowanych obiektów. — Przestrzeganie terminów wykonawstwa prac konserwatorskich nie powinno odbywać się kosztem niszczenia wartości zabytkowych. Zaniechanie konserwacji niektórych elementów zabytkowych pociąga za sobą ich całkowitą likwidację (np. polichromia w domu „Polonii” lub hotelu „Pod Różą”). Rezygnacja z eksponowania zabytkowego elementu nie może być jednoznaczna z pozbawieniem go zabezpieczenia i utrzymania dla przyszłości.

c) Podjęta na wielką skalę akcja odnowy wymaga zwielokrotnienia specjalistycznego wykonawstwa konserwatorskiego. Dotyczy to zarówno kadry osobowej, jak i zaplecza materiałowo-technicznego. Z uwagi na ściśle specjalistyczny charakter większości zadań konserwatorskich problem kadry nie może być rozwiązany w oparciu o szlachetny entuzjazm społeczeństwa (działalność przedsiębiorstw niekonserwatorskich, studentów i hufców OHP).

Prawidłowe rozwiązanie widzimy:

— we włączeniu w proces odnowy Krakowa najwybitniejszych specjalistów,

— w pełnym wykorzystaniu istniejących rezerw kadrowych przez zapewnienie specjalistom zatrudnienia na terenie Krakowa (np. nie jest wykorzystana w pełni sekcja konserwacji malarstwa krakowskiego Oddziału ZPAP — najliczniejsza w kraju),

— w zwiększeniu merytorycznego nadzoru z ramienia władz miejskich resortu ochrony zabytków, przy jednoczesnym zwiększeniu odpowiedzialności wykonawców za prowadzone realizacje,

— w szkoleniu fachowej kadry w znacznie większym niż dotychczas zakresie,

— w gromadzeniu i magazynowaniu odpowiednich zapasów tych materiałów budowlanych, które dopiero po dłuższym czasie stają się w pełni przydatne do prac konserwatorskich (wapno gaszone, drewno itp.).

4. Doceniając powszechny udział środków masowego przekazu w akcji odnowy Krakowa, ubolewać należy nad niskim poziomem informacji, nie podejmującej problemów dyskusyjnych lub nie rozwiązanych. Wymaganego poziomu nie reprezentuje również „Biuletyn Odnowy Krakowa”, jedyny periodyk poświęcony tej tematyce, nie docierający zresztą do szerszej publiczności.

Jak wynika z powyższej analizy, większość problemów poruszonych w naszym „Me-

moriale” doczekało się realizacji, lecz najczęściej niepełnej i wypaczonej pierwotne założenia.

— Najgroźniejszym zjawiskiem jest nadal nie rozwiązany problem ochrony środowiska naturalnego.

— Dotkliwie daje się odczuwać chaos organizacyjny, wyrażający się między innymi w nadmiernej ilości osób i instytucji uprawnionych do wydawania ostatecznych decyzji. W konsekwencji nie są przestrzegane raz już zatwierdzone wnioski i projekty.

— Poważnym błędem i utrudnieniem jest obowiązek stosowania w praktyce konserwatorskiej norm ustalonych dla budownictwa współczesnego.

— Bardzo istotnym zagadnieniem pozostaje nadal brak rozbudowanej, odpowiadającej w skali potrzeb, kadry specjalistów.

Jednocześnie zarówno władze, jak i społeczeństwo nie są w pełni zorientowane w rozmiarze istniejących zagrożeń. Władze miejskie winny stworzyć konkretne warunki dla szerokiej, merytorycznej dyskusji dotyczącej kierunków i zakresów planowanych akcji w fazie założeń i projektu.

Środowiska nasze zdecydowały się podjąć zakrojoną na szerszą skalę akcję publicznych odczytów specjalistycznych i posiedzeń naukowych. Akcja ta ma na celu włączenie wybitnych specjalistów, reprezentujących nasze dyscypliny, do prawidłowego ukierunkowania polityki konserwatorskiej oraz pełną informację społeczeństwa o aktualnym stanie problematyki dotyczącej ochrony Krakowa.

Prezes Krakowskiego Oddziału Stowarzyszenia Architektów Polskich dr arch. Andrzej Wyżkowski
Prezes Krakowskiego Oddziału Stowarzyszenia Historyków Sztuki dr Tadeusz Chrzanowski
Prezes Towarzystwa Miłośników, Historii i Zabytków Krakowa dr hab. Wiesław Bienkowski
Prezes Krakowskiego Oddziału Towarzystwa Urbanistów Polskich prof. dr hab. Zbigniew Wzorek
Prezes Krakowskiego Oddziału Związku Polskich Artystów Plastyków prof. dr Antoni Hajdecki

Tekst redagowali: Zbigniew Beiersdorf, Barbara Kleszczyńska, Bogusław Krasnowolski